

Ἐπ. Καθηγητής
Τμήμα Θεολογίας, Θεολογική Σχολή
Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν
Ἰωάννης Ἀντ. Παπαγιωτόπουλος

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ABSTRACT

We ought to note for all this lengthy period of preparation, that the work of the responsible bodies for the preparation of the Holy and Great Council is a necessary and essential part of its mission, because all the local Orthodox Churches were represented and took place in the drafting at the agenda of the issues of the Holy and Great Council. The selection of the agenda (ten issues) through voting by the First Pre-Conciliar Pan-Orthodox Conference (1976) from the extensive list of issues First Pan-Orthodox Conference (1961) confirmed that the Orthodox Church did not confronted serious matters of faith. Orthodox Church has been remaining unwaveringly faithful to the decisions of the Ecumenical Councils and the teaching of the Fathers. Furthermore, the selection of the agenda was the cornerstone for the answers of practical issues and the securing of the unity of the Orthodox.

The responsible ecclesiastical bodies of the preparation of the Holy and Great Council defined the decisions in real ecclesiastical and ecclesiological dimensions for each issue. The Rules of Operation of the Pan-Orthodox Conferences were particularly important. These shortened the procedures for the Holy and Great Council, by the proper preparation of the issues. The convocation by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew of Sacred Synaxis of Their Beatitudes the Primate of the most holy Orthodox Churches helped to shorten the procedures for the Holy and Great Council. Finally, the Secretariat for the Preparation of the Holy and Great Council provided an important task, through the deal of issues with a wide variety, the support of the conciliation procedures and the support of particular committees.

Ἡ ἀποφυγὴ σύγκλησης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μετὰ τὸ μεγάλο Σχίσμα τοῦ 1054, δὲν συνεπάγεται ἐπ' οὐδενὶ χαλάρωση τῆς συνοδικῆς τῆς αὐτοσυνειδησίας,¹ ἀφοῦ ὁ Συνοδικὸς θεσμὸς συνέχισε νὰ λειτουργεῖ ἀκωλύτως μέχρι καὶ σήμερα, ἐνῶ ἡ μὴ σύγκληση Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐκφράζει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ὁρθοδόξων

---

1. Πρβλ. Δημήτριος Στανιλοάε, *Ἡ Αγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ὁ πνευματικὸς τῆς ὀρίζοντας*, Ἀθήνα, 2014· Χρυσόστομος Μεσσηνιας (Σαββᾶτος), *Ἡ Αγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκφρασις τῆς συνοδικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα, 2017, σ. 29-32, 75-94· Βλάσιος Φειδᾶς, *Ἡ Αγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος (Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης, 16-27 Ἰουνίου 2016)*, ἀπὸ τὴν ἄκριτη ἀμφισβήτηση στὴν ὁμόφωνη ἀποδοχή, Ἀθήναι, 2017, σ. 13 κ.έ· Ἱερόθεος Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου (Βλαῆχος), *Ἡ «Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος» στὴν Κρήτη, θεολογικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς θέσεις*, Ἰ.Μ. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 2018, σ. 685-725.

για την αποκατάσταση της ενότητας των χριστιανών Ανατολής και Δύσης.² Ἐντούτοις, ἡ ἐμφάνιση τοῦ *ἔθνοφυλετισμοῦ* καὶ ἡ ἐπιρροή πού ἄσκησε στοῦ σώμα τῶν Ὁρθοδόξων κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰώνα,³ εἶχε ὀρατὲς συνέπειες, οἱ ὁποῖες δημιούργησαν ζητήματα, πού ἂν καὶ ἀνήκουν στὸν ἱστορικὸ χρόνο,⁴ συνεχίζουν νὰ ἐπηρεάζουν καὶ νὰ ἀντανακλῶνται στοῦ παρόν.⁵ Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ «Πανορθόδοξο Συνέδριο» στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1923, ἡ σύγκληση τῆς «Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς» στὴν Ἱερά Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου τὸ 1930 καὶ τὸ «Α΄ Πανορθόδοξο Θεολογικὸ Συνέδριο» στὴν Ἀθήνα τὸ 1936 διαπίστωσαν καὶ ἔθεσαν τὸ ζήτημα σύγκλησης Πανορθοδόξου Συνόδου.⁶ Βεβαίως τόσο οἱ ὀδυνηρὲς συνέπειες τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς στὴν Ρωσία, ὅσο καὶ ἡ ἐκρίζωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀκολουθήθηκαν ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1939-1945), πού ἐν συνόλῳ ἀνέκοψαν τὴν ὄλη προσπάθεια. Ἡ κατάσταση ἐπιδεινώθηκε γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ «σιδηροῦ παραπετάσματος» μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.⁷

Ἡ ἴδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν στοῦ Ἄμστερνταμ (1948) μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου,⁸ ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἡ Πατριαρχικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ 1952 ἐπ' ἀφορμὴ τῆς συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων στὴν Οἰκουμενικὴ κίνηση,⁹ ἀπετέλεσαν τὴν ἀφετηρία θεολογικῶν ζυμώσεων πού ἔθεταν τὸ ζήτημα τῆς σύγκλησης μιᾶς *Πανορθοδόξου*

---

2. Πρβλ. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας (Παπανδρέου), *Πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον, προβλήματα καὶ προοπτικαί (διαλέξεις εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν Ἀθηνῶν)*, Ἀθήνα, 1990, σ. 5-9.

3. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 9· Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 20· Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 13.

4. Βλ. Βλάσιος Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Γ', Ἀθήνα, 2014, σ. 526-553· πρβλ. Δημήτριος Νικολακάκης, «Τὸ Αὐτοκέφαλον καὶ τὸ Αὐτόνομον στὴν πορεία πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 86.4 (2015), 199-200.

5. Πρβλ. Ἀνακοινωθὲν τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (30.05.2018), στοῦ ὁποῦ ἐπισημαίνεται ὅτι «ἡ Ἁγία καὶ Ἱερά Σύνοδος, συνελθοῦσα σήμερον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἐξήτασε τὸ αἶτημα τῆς ἐν σχίσματι Ἐκκλησίας τῶν Σκοπίων, ὑποστηριζόμενον καὶ διὰ γράμματος τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς FYROM Ἐξοχ. κ. Ζόραν Ζάεφ, περὶ ἀναλήψεως ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς πρωτοβουλίας ἐπαναφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς εἰς τὴν κανονικότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιληφθῆ αὐτοῦ καὶ διενεργήσῃ τὰ δέοντα ὑπὸ τοὺς ἀπαραβάτους ὅρους τῶν ἱστορικοκανονικῶν ἀρμοδιοτήτων καὶ προνομίων τοῦ πρωτοθρόνου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου».

6. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 13-15· Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 21.

7. Ὅπως σημειώνει ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς (*Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Γ', σ. 882) ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις ἐπέβαλε αὐθαιρέτως κατὰ τὴ διορθόδοξη Συνάντησι τῆς Μόσχας (8-10 Ἰουλίου 1948), γιὰ προφανεῖς λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος, ὄχι μόνον τὴν ἀπαγόρευση τῆς συμμετοχῆς τους στοῦ Π.Σ.Ε., ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκήρυξιν ὡς πράξεως προδοσίας τῆς Ὁρθοδοξίας ὅποιασδήποτε ὀρθοδόξου συμμετοχῆς στὴν Οἰκουμενικὴ κίνηση. Βεβαίως, οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς ἀπορρίφθηκαν ὡς ἀντικανονικὲς ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἐνῶ οἱ ἴδιες Ὁρθόδοξες ἐκκλησίες μετὰ ἀπὸ αἴτημά τους συμμετεῖχαν στὶς ἐργασίες τῆς Γενικῆς Συνέλευσις τοῦ Π.Σ.Ε. στοῦ Νέου Δελχί (1961) ὡς τακτικὰ μέλη.

8. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 16· Φειδᾶς, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Γ', σ. 882.

9. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 16· Φειδᾶς, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Γ', σ. 882.

Συνόδου.¹⁰ Αλλά οι πολιτικές εξελίξεις, ή περίοδος της αποσταλινοποίησης στην τότε Σοβιετική Ένωση,¹¹ επέτρεψαν τελικά τη σύγκληση της Α΄ Πανορθόδοξου Διάσκεψης στην Ρόδο το 1961, υπό την προεδρία του εκπροσώπου του οικουμενικού θρόνου και τη συμμετοχή αντιπροσώπων των κατά τόπους Όρθοδόξων Εκκλησιών.¹² Η Α΄ Πανορθόδοξος Διάσκεψη αποφάσισε τη σύγκληση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Όρθοδόξου Εκκλησίας. Η απόφαση συνοδεύτηκε τόσο με τη δημιουργία του αρχικού καταλόγου των προς συζήτηση θεμάτων,¹³ όσο και από τον όρισμό των αρμόδιων *ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων*, στα όποια θα εκπροσωποῦνταν το σύνολο των κατά τόπους Όρθοδόξων Εκκλησιῶν και θα αναλάμβαναν την προπαρασκευαστική διαδικασία της Συνόδου. Έτσι, ὡς ὄργανα προσδιορίστηκαν ἡ **Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ** και οἱ **Προσυνοδικὲς Πανορθόδοξε Διασκέψεις**. Στις Πανορθόδοξε Διασκέψεις πὺ ἀκολούθησαν τοῦ 1963, 1964 και 1968, ἐξειδικεύτηκαν τὰ θέματα και περιγράφηκε ἡ ἀποστολὴ τῆς μέλλουσας νὰ συνέλθει *Ἀγίας και Μεγάλης Συνόδου*.¹⁴

Ἡ Δ΄ Πανορθόδοξος Διάσκεψη στὸ Σαμπεζῦ το 1968 διαπίστωσε τὴν ἀνάγκη σύστασης τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἀγίας και Μεγάλης Συνόδου γιὰ τὴν καλύτερη προετοιμασία τοῦ ἔργου τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων.¹⁵ Ἡ Γραμματεία συγκροτήθηκε στὸ Όρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζῦ, και Γραμματέας τῆς ὀρίστηκε ὁ ἐκάστοτε προϊστάμενος τοῦ Κέντρου.¹⁶ Ἡ Γραμματεία ἀνέλαβε τὴ

---

10. Πρβλ. Γεώργιος Μαρτζέλος, «Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Ἀγίας και Μεγάλης Συνόδου τῆς Όρθοδοξίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν συγχρόνων προκλήσεων», *Θεολογία* 86.4 (2015), 15· Θεόδωρος Γιάγκου, «Ἡ Ἀγία και Μεγάλη Σύνοδος τῆς Όρθοδόξου Εκκλησίας. Ἡ πορεία πρὸς τὸ ὄραμα», *Θεολογία* 87.1 (2016), 179-163.

11. Πρβλ. Φειδᾶς, *Ἡ Ἀγία και Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 14, 140.

12. Δαμασκηνὸς Ἐλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. και Μ. Σύνοδον*, σ. 16. Ἡ ἐπίσημη ἄποψη τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας βρίσκεται στα δύο ἔργα τοῦ ἀντιοχειανοῦ θεολόγου Ζόρζ Χαντούρ και ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας. Βλ. Ζόρζ Χαντούρ, *Ὁ δρόμος γιὰ τὴν Μεγάλη Σύνοδο*, Μπαλαμάντ, 2015 (Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας και πάσης Ἀνατολῆς) [ἀραβικά]· Ζόρζ Χαντούρ, *Γιὰ νὰ μὴν χαθεῖ ἡ ἀλήθεια*, Μπαλαμάντ, 2016 (Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας και πάσης Ἀνατολῆς), σ. 79-305 [ἀραβικά].

13. Πρβλ. π. Αὐγουστίνος Μπαῖραχάρης, «Ἡ Ἀγία και Μεγάλη Σύνοδος τῆς Όρθοδόξου Εκκλησίας και τὸ ζήτημα τῶν διαχριστιανικῶν διαλόγων: ἀνάλυση, δυσκολίες, προοπτικές», *Θεολογία* 87.1 (2016), 77 κ.έ.

14. Δαμασκηνὸς Ἐλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. και Μ. Σύνοδον*, σ. 17· Φειδᾶς, *Ἡ Ἀγία και Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 15-17.

15. Δαμασκηνὸς Ἐλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. και Μ. Σύνοδον*, σ. 17· πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἀγία και Μ. Σύνοδος*, σ. 22· Κωνσταντῖνος Δεληκωσταντής, «Πτυχὲς τῆς ἱστορίας και τῆς θεολογίας τοῦ κειμένου τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς Ἀγίας και Μεγάλης Συνόδου τῆς Όρθοδόξου Εκκλησίας “Ἡ ἀποστολὴ τῆς Όρθοδόξου Εκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ”», *Θεολογία* 87.1 (2016), 163 κ.έ· Φειδᾶς, *Ἡ Ἀγία και Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 17-18.

16. Προϊστάμενος τοῦ Όρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζῦ τῆς Γενεῆς διορίστηκε τὸ 1969 ἀπὸ τὸν οικουμενικὸν πατριάρχη Ἀθηνᾶγόρα (1948-1972), ὁ ἀρχιμανδρίτης Δαμασκηνὸς Παπανδρέου (1936-2011), ὁ ὅποιος λίγους μῆνες ἀργότερα χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Τρανουπόλεως (6 Δεκεμβρίου 1970). Στις 2 Ὀκτωβρίου 1982 ἐξελέγη πρῶτος Μητροπολίτης Ἐλβετίας, μετὰ τὴν παράλληλη ἔκδοση τοῦ Τόμου Ἰδρύσεως τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐλβετίας (βλ. Μαρία Brun, *Δαμασκηνὸς Παπανδρέου: πρῶτος Μητροπολίτης Ἐλβετίας 1969-2003*, μτφρ. Κωνσταντῖνα Πέπλα, Ἀθήνα, 2011, σελ. 581 κ.έ.). Τὸ 2003 ὁ

συγκέντρωση τῶν θέσεων καὶ τῶν προτάσεων τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ἐπισήμανση τῶν συγκλίσεων ἢ τῶν ἀποκλίσεων σὲ κάθε ἐπιμέρους θέμα, καὶ τὴν τελικὴ εἰσήγηση στὰ ἀρμόδια ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα.

Πράγματι, μὲ βάση τὶς *Συμβολὲς* τῶν Ἐκκλησιῶν Ρουμανίας καὶ Ἑλλάδος στὴν Α΄ Συνέλευση τῆς *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* τὸ 1971, συντάχθηκαν τὰ κείμενα περὶ τῆς *Ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας* καὶ περὶ τῆς *Νηστείας*. Ἐκεῖ διαπιστώθηκε καὶ ἡ δυσκολία προετοιμασίας τοῦ ἐκτενέστατου θεματολογίου τὸ ὁποῖο εἶχε συντάξει ἡ Α΄ *Πανορθόδοξος Διάσκεψη* στὴν Ρόδο τὸ 1961, καὶ προτάθηκε τόσο ἡ ἀναθεώρηση τοῦ θεματολογίου μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θεμάτων τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὅσο καὶ ἡ **μέθοδος** προετοιμασίας τῶν ἐπιλεγόμενων θεμάτων ἀπὸ τὴν Δ΄ *Πανορθόδοξο Διάσκεψη* στὸ Σαμπεζῦ τὸ 1968.

Στις 21 μὲ 28 Νοεμβρίου 1976 συγκλήθηκε στὸ Σαμπεζῦ ἡ Α΄ **Προσνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψη**,¹⁷ ἡ ὁποία καὶ ἐνέταξε στὶς ἐργασίες της τὶς προτάσεις τῆς Α΄ Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ σχημάτισε δύο Ἐπιτροπὲς προκειμένου νὰ εἰσηγηθοῦν ἐπιμέρους θέματα στὴν ὀλομέλεια. Ἡ πρώτη Ἐπιτροπὴ εἰσηγήθηκε καὶ ἡ *Ὀλομέλεια* ἀποδέχθηκε ὁμοφώνως ὡς θέματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς *Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου* τὰ δέκα πρῶτα θέματα ποὺ πλειοψήφισαν μεταξὺ τῶν μελῶν της, συγκεκριμένα: α) ἡ Ὀρθόδοξη Διασπορά, β) τὸ Αὐτοκέφαλο καὶ ὁ τρόπος ἀνακήρυξής του, γ) τὸ Αὐτόνομο καὶ ὁ τρόπος ἀνακήρυξής του, δ) τὰ Δίπτυχα, ε) τὸ ζήτημα τοῦ κοινοῦ Ἡμερολογίου, στ) τὰ κωλύματα γάμου, ζ) ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν περὶ νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, η) οἱ σχέσεις τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μὲ τὸν λοιπὸ χριστιανικὸ κόσμον, θ) Ὀρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνηση, καὶ ι) συμβολὴ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν στὴν ἐπικράτηση τῶν χριστιανικῶν ιδεωδῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἄρση τῶν φυλετικῶν διακρίσεων.¹⁸ Τέλος πραγματοποιήθηκαν τεχνικῆς φύσεως διορθώσεις στὴν καθορισθεῖσα ἀπὸ τὴν Α΄ Συνέλευση τῆς *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* (1971), διαδικασία προπαρασκευῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν ἐπιλεγέντων θεμάτων. Ἡ Ὀλομέλεια ἀποδέχθηκε ὁμοφώνως καὶ τὶς προτάσεις τῆς Β΄ Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ *γενικὴ ἐπισκόπηση καὶ ἀξιολόγηση τῆς πορείας τῶν σχέσεων καὶ τοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας μὲ τοὺς ὑπόλοιπους χριστιανοὺς καὶ μὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν*. Οἱ προτάσεις αὐτὲς

Δαμασκηνὸς ὀνομάστηκε Μητροπολίτης Ἀνδριανουπόλεως καὶ ἀπαλλάχθηκε τῶν καθηκόντων του, καθὼς ἡ βαρῦτατη ἀσθένεια ποὺ τὸν εἶχε πλήξει δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του.

Ἀπὸ τὸ 1972 βασικὸς συνεργάτης τοῦ Δαμασκηνοῦ ὡς μέλος τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ἐπιμελητὴς καὶ ἐκδότης τῆς σειρᾶς «Συνοδικὰ» καὶ στὴ συνέχεια μέλος τῆς Πανορθοδόξου Γραμματείας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου στὴν Κρήτη ἦταν ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς (βλ. Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 7), ἐνῶ ὁ Καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Δεληκωσταντῆς συμμετεῖχε ὡς συνεργάτης τῆς Γραμματείας στὶς τρεῖς συνελέουσες τῆς Εἰδικῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς (Δεληκωσταντῆς, *Πτυχὲς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θεολογίας*, 163). Γιὰ τὸν κατάλογο τῶν συνεργατῶν τοῦ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζῦ τῆς Γενεῦς βλ. Brun, *Δαμασκηνὸς Παπανδρέου*, σ. 762-763.

17. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 19-32· Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 37-39.

18. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 23-25.

έδιναν απαντήσεις σὲ ζητήματα τοῦ διαλόγου μὲ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς, ἐνῶ εἰσηγοῦνταν τὴν ἀποφυγὴ κάθε βεβιασμένης ἀπάφασης γιὰ τὸν κοινὸ ἑορτασμὸ τοῦ Πάσχα.

Ἡ **Β΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψη** στὸ Σαμπεζύ, 3-12 Σεπτεμβρίου 1982,¹⁹ ἀντιμετώπισε διάφορες δυσχέρειες, παρὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐμπεριστατωμένης εἰσηγήσεως τοῦ Προϊσταμένου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συμβολῶν τοῦ κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.²⁰ Καὶ ἐνῶ στὰ ζητήματα κωλυμάτων γάμου καὶ ἄνευ μοναχικῆς κουρᾶς χειροτονίας ἐπισκόπων ὑπῆρξε συμφωνία, στὸ θέμα τῆς ἀναπροσαρμογῆς τῶν *περὶ νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων* δὲν ὑπῆρξε ὁμοφωνία. Ἔτσι, τὸ θέμα παραπέμφθηκε στὴν ἐπομένη Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη καὶ ζητήθηκε ἡ ἀποστολὴ παρατηρήσεων ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες. Ἀντίστοιχα στὸ θέμα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα καὶ παρὰ τὶς εἰσηγήσεις καὶ πορίσματα ποὺ κατατέθηκαν, προκρίθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοσυνειδησία ἐναντι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκρίβειας, ἀφοῦ ἡ διαφύλαξη τῆς ἐνότητας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος δὲν ἐπέτρεπε ἄμεσες ἀποφάσεις. Τὰ ἀνωτέρω κατέδειξαν τὴν ἀνάγκη σύνταξης ἀπὸ τὴν Γραμματεία σχεδίου *Κανονισμοῦ λειτουργίας Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων*, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπόμενη Διάσκεψη, γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν διαφωνίες καὶ ἀντιπαραθέσεις στὴν μέθοδο τῆς προετοιμασίας τῶν θεμάτων τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, καὶ ὡς πρὸς τὴ διαδικασία διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων καὶ τῆς ἔγκριστος τῶν συντασσόμενων κοινῶν κειμένων.

Πράγματι, ἡ *Διορθόδοξος Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ* τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1986 ἐνέκρινε ὁμοφώνως τὸν *Κανονισμὸ λειτουργίας Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων*,²¹ ἀναγνωρίζοντας τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάστηκαν στὴν προηγηθεῖσα Β΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη (1982). Ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἐκτὸς τοῦ κανονισμοῦ ἔκρινε ὡς ἀπαραίτητη τὴν προηγούμενη ἐπεξεργασία τῶν θεμάτων σύμφωνα μὲ τὶς Συμβολές τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, μάλιστα προχώρησε στὴν περιεκτικὴ καταγραφή τῶν σημείων ὅπου προέκυπτε συμφωνία ἢ διαφωνία, ὅπως καὶ τῶν προτάσεων τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ εἰσηγητικὴ Ἔκθεση τοῦ Προϊσταμένου τῆς Γραμματείας πρόβαλε καὶ τὶς προτάσεις ὑπέρβασης τῶν διαπιστούμενων σημείων διαφωνίας. Ἐπομένως, τὰ θέματα σχέσεων *Ἐκκλησίας καὶ Κόσμου*, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ ἀποσχολήσουν τὴν ἤδη ἀναγγελθεῖσα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1986 Γ΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη, ἔτυχαν βαθύτατης θεολογικῆς ἐπεξεργασίας. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν προετοιμασία προέκυψαν σχέδια κειμένου γιὰ τὰ θέματα *Νηστείας*,²² γιὰ τὶς σχέσεις μὲ τὸν λοιπὸ χριστιανικὸ κόσμ²³ καὶ τὴν Οἰκουμενικὴ

19. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 33-42· Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 39-41.

20. Ὁ καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τῶν ἀντιζοοτήτων τῆς προπαρασκευαστικῆς διαδικασίας ... ἦσαν ἐπαχθέστερες, ἐπειδὴ εἶχε γίνῃ ὁμοφώνως ἀποδεκτὴ ἡ ἀνελαστικὴ ἐφαρμογὴ τῆς κανονικῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοφωνίας (Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 7).

21. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 48-56· Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 44.

22. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 57-63.

23. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἀγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 64-75.

κίνηση,²⁴ πού ἔτυχαν ὁμόφωνης ἀποδοχῆς. Ὁμοφώνως ἀποδεκτὸ ἔγινε καὶ τὸ *διακηρυκτικὸ σχέδιο κειμένου ἐπὶ τῆς Συμβολῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφосύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων.*²⁵ Διαφαινόταν ἐπομένως, ὅτι τὰ προβλήματα πού εἶχαν προκύψει κατὰ τὴν Β΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη ὀδηγοῦνταν σὲ ὀριστικὴ ὑπέρβαση.

Ἔτσι, στὴν Γ΄ *Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη* στὸ Σαμπεζύ, 26 Ὀκτωβρίου – 6 Νοεμβρίου 1986,²⁶ ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου εἶχε ἐργαστεῖ τόσο ὡς πρὸς τὴ μεθοδολογία τῆς προετοιμασίας τῶν θεμάτων τῆς ἡμερησίας διάταξης, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴ διαδικασία ἔγκρισής τῶν κοινῶν κειμένων. Ἡ *Εἰσήγηση* τοῦ Προϊσταμένου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἔγινε μὲ ἐνθουσιασμό ἀποδεκτὴ, ἐνῶ τὰ σχέδια κειμένου τῆς προηγηθεῖσας *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* ἐγκρίθησαν ὁμοφώνως μὲ μικρὲς τροποποιήσεις, συμπληρώσεις καὶ ἀπαλείψεις ὡς τὰ τελικὰ κείμενα *ad referendum* πρὸς τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο.²⁷ Ἐπίσης, ἀνατέθηκε στὴ Γραμματεία ἡ προετοιμασία τῶν ἐπομένων θεμάτων πρὸς συζήτηση,²⁸ διοικητικοῦ ἐνδιαφέροντος, καθὼς ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀποτελεσματικότητά της, καὶ ἡ ὀργάνωση θεολογικοῦ συνεδρίου γιὰ τὸ ζήτημα τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν, τὸ ὁποῖο εἶχε τεθεῖ στὸν Προτεσταντικὸ κόσμον, καὶ πραγματοποιήθηκε στὴ Ρόδο τὸ 1989.

Ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου προχώρησε στὴν σχετικὴ προετοιμασία φακέλων ἐπὶ τῶν ἐπιμέρους πρὸς συζήτηση θεμάτων μὲ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν σημείων συμφωνίας καὶ διαφωνίας,²⁹ καὶ *Εἰσήγηση* τοῦ Προϊσταμένου τῆς Γραμματείας στὴν ὁποία περιλαμβανόταν σχέδιο κειμένου γιὰ κάθε θέμα, μὲ λύσεις θεραπείας τῶν ἀντιθέσεων.³⁰ Στὴ συνέλευση τῆς *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* στὸ Σαμπεζύ τὸ 1990, συζητήθηκε τὸ θέμα τῆς Διασπορᾶς. Γιὰ τὴν προσωρινὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος, ἀποφασίστηκε ἡ εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων στὶς μείζονες περιφέρειες Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, Αὐστραλίας καὶ Ὠκεανίας, καὶ Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Τὸ θέμα τῆς *Διασπορᾶς* ἀπασχόλησε καὶ τὴν ἐπόμενη Συνέλευση τῆς *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* στὸ Σαμπεζύ τὸ 1993. Ἀποφασίστηκε μάλιστα, νὰ συγκροτηθεῖ Διορθόδοξο Συνέδριο Κανονολόγων γιὰ τὴ σύνταξη σχεδίου *Κανονισμοῦ λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων*. Πράγματι, τὸ συνέδριο συνεκλήθη στὸ Σαμπεζύ τὸ 1995 καὶ

24. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 76-83.

25. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 84-104.

26. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 43-47· Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 41-44. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος (*Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 28) θεωρεῖ ὅτι στὴν πορεία προετοιμασίας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου καθοριστικοὶ σταθμοὶ ἦταν ἡ Α΄ καὶ ἡ Γ΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη.

27. Πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 33-49.

28. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 105-109.

29. Πρβλ. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 110-118.

30. Βλ. Δαμασκηνὸς Ἑλβετίας, *Πρὸς τὴν Ἁγ. καὶ Μ. Σύνοδον*, σ. 119-145.

όλοκλήρωσε τὸ ἔργο του ἀποστέλοντας στοὺς Πρώτους τῶν προταθεισῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων τὸ Σχέδιο Κανονισμοῦ γιὰ τὴν ἔνταξή του στοὺς Κανονισμοὺς ὄλων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων. Τὴ *Διορθόδοξο Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1993* ἀπασχόλησε καὶ τὸ θέμα τοῦ *Αὐτοκεφάλου καὶ τοῦ τρόπου ἀνακηρύξεώς του*. Ἡ Ὀλομέλεια ἐνέκρινε ὁμοφώνως τὸ κείμενο ποὺ εἰσήγαγε ἡ εἰδικὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σημεῖο περὶ τοῦ τρόπου ὑπογραφῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου.³¹

Ἡ *Δ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψη* στὸ Σαμπεζύ, 6-12 Ἰουνίου 2009,³² συνεκλήθη ἀπὸ τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν προκαθημένων κατὰ τὴν Ἱ. Σύναξη στὸ Φανάρι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2008, μὲ σκοπὸ τὴν τελικὴ ἔγκριση τοῦ κειμένου γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Διασπορά καὶ τοῦ σχεδίου Κανονισμοῦ λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄρσης τοῦ ἀδιεξόδου *περὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου*. Καὶ ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα κείμενα ἐγκρίθηκαν ὁμοφώνως, τὸ ἀδιεξοδό *περὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου* παρέμεινε. Μὲ τὸ θέμα ἀσχολήθηκε ἐκ νέου ἡ *Διορθόδοξο Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ* (Σαμπεζύ, 9-17 Δεκεμβρίου 2009).³³ Καὶ ἐνῶ τὸ κείμενο περὶ τοῦ *Αὐτοκεφάλου καὶ τοῦ τρόπου ἀνακηρύξεώς του* ἔγινε ὁμοφώνως δεκτό, τὸ θέμα τῆς ὑπογραφῆς παρέμεινε ἀνοικτό.³⁴ Μὲ τὴ νέα σύγκληση τῆς *Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς* (Σαμπεζύ, 21-26 Φεβρουαρίου 2011) τὸ ἀδιεξοδό ἐπαναβεβαιώθηκε.³⁵ Βεβαίως, ἀνοίξε τὸ θέμα τῶν διπτύχων, τὸ ὁποῖο καὶ δὲν ἔκλεισε λόγω τῶν θέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν Κύπρου καὶ Γεωργίας. Ἡ συμβολὴ τῆς *Γραμματείας ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου* ὑπῆρξε ἰδιαίτερα κρίσιμη, καθὼς ἐργάστηκε γιὰ τὴν ἐπικαιροποίησι τῶν φακέλων τῶν θεμάτων ποὺ βρίσκονταν σὲ ἐκκρεμότητα, ἀλλὰ συνέβαλε καὶ στὴν «ἀνανέωση» τῶν κειμένων ποὺ εἶχαν ὁμοφώνως ἐγκριθεῖ.

Ἡ Ἱερὰ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Φανάρι, 6-9 Μαρτίου 2014) συνέστησε τὴν *Εἰδικὴ Διορθόδοξο Ἐπιτροπὴ* προκειμένου νὰ ἐπισπεύσει τὶς διαδικασίες σύγκλησης τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.³⁶ Ἔτσι, ἡ *Εἰδικὴ Διορθόδοξος*

31. Πρβλ. Νιλολακάκης, *Τὸ Αὐτοκέφαλον*, 200-204.

32. Φειδᾶς, *Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος*, σ. 47-49.

33. Πρβλ. Νιλολακάκης, *Τὸ Αὐτοκέφαλον*, 210.

34. Βλ. Νιλολακάκης, *Τὸ Αὐτοκέφαλον*, 204-208· πρβλ. Κύριλλος Ἀβύδου (Κατερέλος), «Τὸ Αὐτοκέφαλο καὶ τὸ Αὐτόνομο στὴν πορεία πρὸς τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο», *Θεολογία* 87.1 (2016), 107-122· ἀρχιμ. Γρηγόριος Παπαθωμᾶς, «Αὐτοκεφαλισμὸς καὶ «Διασπορά». Μία σχέση ἀιτίου καὶ αἰτιατοῦ (Συμβολὴ στὴ Θεματολογία τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τοῦ 2016)», *Θεολογία* 87.1 (2016), 123-161.

35. Πρβλ. Νιλολακάκης, *Τὸ Αὐτοκέφαλον*, 209.

36. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ θέματα εἶχαν γίνε ὁμοφώνως ἀποδεκτὰ καὶ εἶχαν παραπεμφεῖ στὴν *Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο* γιὰ τὴν τελικὴ ἔγκριση, στάλθηκαν γιὰ ἀναθεώρηση μετὰ ἀπὸ αἴτημα τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας, τὸ ὁποῖο πρότεινε τὴν ἐπικαιροποίησι καὶ τὴν ἀναδιατύπωσή τους (βλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἀγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 25). Στὴν ἴδια Σύναξη τῶν Προκαθημένων ἀποφασίστηκε ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ νὰ συγκληθεῖ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 2016 στὸν παλαιὸ Καθεδρικὸ Ναὸ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης στὴν Κωνσταντινούπολη (βλ. Μαρτζέλος, *Ἡ ἀναγκαιότητα*, 7), ἡ ὁποία τελικὰ δὲν ὑλοποιήθηκε λόγω τῶν κακῶν πολιτικῶν σχέσεων Ρώσων καὶ Τούρκων κατὰ τὴν περίοδο πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου. Πρβλ. Ἱερόθεος Ναυπάκτου, *Ἡ «Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος»*, σ. 197-206.

Έπιτροπή στις τρεις συνελεύσεις της κατά την περίοδο 2014-2015,³⁷ παρά τις γνωστές αντιπαραθέσεις, ενέκρινε με μικρές τροποποιήσεις το κείμενο περι Νηστείας, συνέθεσε σε έναιο κείμενο με την τροποποίηση της όρολογίας και του περιεχομένου τα δύο κείμενα για τις σχέσεις της Όρθοδόξου Έκκλησίας τόσο προς τον λοιπό χριστιανικό κόσμο, όσο και προς την οικουμενική κίνηση, και αναμόρφωσε πλήρως το κείμενο επί της *Συμβολής της Όρθοδόξου Έκκλησίας εις την επικράτησιν της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της αδελφοσύνης και της αγάπης μεταξύ των λαών, ἄρσιν των φυλετικῶν και λοιπῶν διακρίσεων*. Αντίθετα, κατά την επιμέλεια των κειμένων περι των Κωλυμάτων Γάμου και περι του Ημερολογιακού ζητήματος προτάθηκαν ριζικές αλλαγές, οι οποίες υπερέβαιναν τα όρια της δοθείσας έντολης.

Ἡ **Ε΄ Προσνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψη** στο Σαμπεζύ, 10-17 Ὀκτωβρίου 2015,³⁸ ἦταν ἡ τελευταία Προσνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψις στην μακρὰ διαδικασία προπαρασκευῆς τῶν θεμάτων τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας. Ἀποστολή της ἦταν ἡ τελική ἐπεξεργασία και ὁμόφωνη ἔγκριση τοῦ ὑπὸ τῆς Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς (2009) ὁμοφώνως προταθέντος κειμένου ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ *Ἀυτόνομου και τοῦ τρόπου ἀνακηρύξεως αὐτοῦ*,³⁹ ἀλλὰ και τῶν ἀναθεωρηθέντων και ἐπιμεληθέντων κειμένων ἀπὸ τὴν *Εἰδικὴ Διορθόδοξο Ἐπιτροπή*. Τὰ κείμενα ἔλαβαν τὴν ὁμόφωνη ἔγκριση, ἀλλὰ με ἐπιφυλάξεις γιὰ ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ εἴτε γιὰ τὴν προώθησή τους (*Κωλύματα Γάμου, Ἡμερολογιακὸ ζήτημα*), εἴτε γιὰ τὴν μὴ προώθησή τους (*Ἀυτόκέφαλο, Δίπτυχα*).

Βεβαίως, ὑπῆρξε γενικότερη συναίνεση τὰ κείμενα νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν τελικὴ κρίση τῆς **Ἱεράς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν αὐτοκεφάλων Όρθοδόξων Έκκλησιῶν**, ἡ ὁποία και ἀποφάσισε στὸ Σαμπεζύ (21 με 26 Ἰανουαρίου 2016) τὴ σύγκληση τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου,⁴⁰ ἀλλὰ και τὸν *Κανονισμόν ὀργανώσεως και λειτουργίας* της.⁴¹ Ἡ Ἱ. Σύναξις ἀποφάσισε τὰ θέματα πὸ δὲν ἔλαβαν ὁμόφωνη ἔγκριση μιᾶς Προσνοδικῆς Πανορθόδοξου Διάσκεψης (Ἡμερολογιακὸ ζήτημα, Ἀυτόκέφαλο και Ἱερά Δίπτυχα) νὰ παραπεμφθοῦν γιὰ πληρέστερη προετοιμασία στὸ μέλλον, ἐνῶ ἀποδέχθηκε με τὶς ἀναγκαῖες διορθώσεις και συμπληρώσεις ὀρισμένα κείμενα (Ἀποστολή τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας,⁴² Κωλύματα Γάμου⁴³). Ἡ σύγκληση τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου ἀποφασίστηκε και πραγματοποιήθηκε στὴν Κρήτη 18 με 27

37. Βλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας (Σαββάτος), «Αἱ σχέσεις τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας πρὸς τὰς λοιπὰς Χριστιανικὰς Έκκλησίας και Όμολογίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πανορθόδοξων ἀποφάσεων», *Θεολογία* 86.4 (2015), 52-57.

38. Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία και Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 50-51.

39. Πρβλ. Νιλολακάκης, *Τὸ Αυτόκέφαλον*, 211-212.

40. *Θεολογία* 87.1 (2016), 233-236.

41. *Θεολογία* 87.1 (2016), 241-256.

42. *Θεολογία* 87.1 (2016), 257-269.

43. *Θεολογία* 87.1 (2016), 299-303.

Ίουνιου 2016. Η Ι. Σύναξη ανέθεσε σὲ ειδικὴ ἐπιτροπὴ τὴ σύνταξη τοῦ μηνύματος τῆς Συνόδου, ὅρισε Πανορθόδοξο Γραμματεία τῆς Συνόδου καὶ τὰ θέματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης.⁴⁴

Συνολικὰ γιὰ αὐτὴν τὴν μακρὰ περίοδο προετοιμασίας ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι τὸ ἔργο τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς Αγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο καὶ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς ἀποστολῆς της, ἐπειδὴ ἐκπροσωποῦνταν τὸ σύνολο τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ συμμετεῖχαν στὴ σύνταξη τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῶν θεμάτων τῆς Αγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Μιὰ δεύτερη οὐσιαστικὴ παρατήρηση εἶναι ὅτι ἡ διὰ ψηφοφορίας ἐπιλογὴ τῶν δέκα θεμάτων ἀπὸ τὴν Α΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξο Διάσκεψη (1976) ἐκ τοῦ ἐκτενοῦς καταλόγου τῶν θεμάτων τῆς Α΄ Πανορθοδόξου Διασκέψεως (1961) ἐπιβεβαίωσε ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ἀντιμετώπιζε σοβαρὰ ζητήματα πίστεως, παραμένοντας ἀπαρασάλευτα προσηλωμένη στὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων. Ἀλλὰ πέραν αὐτοῦ, ἡ ἐπιλογὴ τῶν θεμάτων ἐξέφρασε τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν ἐπίλυση πρακτικῶν ζητημάτων καὶ τὴ διασφάλιση τῆς ἐνότητας τῶν Ὁρθοδόξων.⁴⁵

Τὰ ἀρμόδια ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα προετοιμασίας τῆς Συνόδου προσδιόρισαν τὶς ἀποφάσεις στὶς πραγματικὲς ἐκκλησιαστικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς διαστάσεις κάθε θέματος.⁴⁶ Ὁ Κανονισμὸς Λειτουργίας τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων ὑπῆρξε ἰδιαίτερα σημαντικὸς, καθὼς ἐπιτάχυνε τὴν πορεία πρὸς τὴν Αγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο, μὲ τὴν κατάλληλη προετοιμασία τῶν θεμάτων. Στὴν ἐπιτάχυνση τῆς πορείας πρὸς τὴν Αγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο συνέβαλε ἡ σύγκληση ἀπὸ τὴν Α.Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη, τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τέλος, ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Αγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου προσέφερε σημαντικὸ ἔργο μὲ τὴν ταχύτερη ἀντιμετώπιση ποικίλων καὶ πολλαπλῶν ζητημάτων μὲ τὴν υποστήριξη τῶν συνοδικῶν διαδικασιῶν καὶ τῶν συγκροτηθέντων ἰδιαίτερων ἐπιτροπῶν.⁴⁷

Παρακολογήσαμε μιὰ μακρὰ περίοδο προετοιμασίας, κατὰ τὴν ὁποία καὶ τὰ πρόσωπα ἐναλάσσονταν, ἀλλὰ καὶ τὸ (διεθνὲς) πολιτικὸ περιβάλλον μεταβαλλόταν διαρκῶς. Τὸ ἐνδιαφέρον, λοιπόν, στράφηκε στὴ λειτουργία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων, τὰ ὁποία τελικὰ ἐργάστηκαν καὶ ἀπέδωσαν καρπὸς τοὺς ὁποίους γνωρίζουμε καὶ εἶδαμε.⁴⁸ Παρὰ τὴν ἀπουσία

44. Πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Αγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 55-56. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι δύο μῆνες μετὰ τὸ τέλος τῆς Ι. Συνάξεως ἡ Ι. Σύνοδος τῆς Ρωσίας ἀπέστειλε νέες τροπολογίες, προφανῶς μὴν κατανοώντας ὅτι μετὰ τὴ Σύναξη τῶν Προκαθημένων (2016) καὶ τὶς ἀποφάσεις της εἶχαν καταργηθεῖ ὅλα τὰ Πανορθόδοξα Ὁργανα γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς Αγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Βλ. Φειδᾶς, *Ἡ Αγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδος*, σ. 185.

45. Πρβλ. Μαρτζέλος, *Ἡ ἀναγκαιότητα*, 8-14· Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Αγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 165.

46. Πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Αγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 163-164.

47. Πρβλ. Φειδᾶς, *Ἡ Αγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδος*, σ. 52-57.

48. *Ἡ περιγραφεῖσα καὶ συντεταγμένη διαδικασία προετοιμασίας τῆς Αγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἀποδυνκνύει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ὀφειλετικὴν καὶ ἀνύστακτον μέριμναν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν πληρεστέραν ἀνάδειξιν τῆς ἀρραγοῦς ἐνότητας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τόσον ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς πίστεως, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν σεβασμὸν τῆς κανονικῆς τάξεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν συνεπιὴ καὶ ὑπεύθυνον ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων προβλημάτων συμπάσης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ καὶ λυσιτελοῦς ρόλου του* (Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Αγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 27).

τεσσάρων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Ἀντιοχείας, Ρωσίας, Γεωργίας καὶ Βουλγαρίας),⁴⁹ ἡ Σύνοδος λειτούργησε κανονικὰ καὶ ἀποτελεῖ σήμερα ἓνα ἱστορικὸ γεγονός.⁵⁰ Ἄλλωστε, ἡ διαδικασία προσλήψεως καὶ ἀποδοχῆς τῶν Συνοδικῶν Ἀποφάσεων δὲν ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔκφρασιν ἀποδοχῆς καὶ προσλήψεως Αὐτῶν, ἔστω καὶ ἂν αὐταὶ ἀπολαμβάνουν πανορθόξου κύρους, διὸ καὶ εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἔκφρασις συγκαταβάσεως καὶ ὁμοφώνου συναινέσεως, καθ' ὅτι τελικὸν κριτήριον εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐνότητος ἀκόμη καὶ διὰ μιᾶς τοιαύτης διαδικασίας.⁵¹

Σημειωτέον ὅτι ἡ μακρὰ περίοδος προετοιμασίας τῆς Συνόδου ὀφείλεται κυρίως στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοφωνίας, ἡ ὁποία ἀξιοποιήθηκε σὲ ἀνελαστικὲς διαχειρίσεις γιὰ θέματα ἀσύνδετα μὲ τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὅταν μάλιστα σὲ θέματα ποὺ δὲν ἐφάπτονταν ζητημάτων πίστεως τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα λειτουργοῦσαν ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας μὲ βάση τὴν ἀρχὴν τῆς αὐξημένης ἢ τῆς ἀπλῆς πλειοψηφίας.⁵² Καὶ εἶναι γεγονός ὅτι πρὶν τὴν κατάρρευση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἡ στάση συγκεκριμένων Ἐκκλησιῶν ἦταν διαφορετικὴ, ἀφοῦ ἡ συμμετοχὴ στὶς ἐργασίες προετοιμασίας τῆς Συνόδου ἦταν γιὰ τὰ μέλη ποὺ τὶς ἐκπροσωποῦσαν, ἓνα φωτεινὸ διάλειμμα ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ καθημερινότητα τῆς χώρας τους.⁵³ Ἄλλωστε πρὶν τὴν Σύνοδο οἱ τέσσερις μὴ προσεληθούσες ἐκκλησίες εἶχαν ἀνακοινώσει τὴ σύνθεση τῆς ἐκπροσώπησής τους καὶ εἶχαν τακτοποιήσει τὰ ζητήματα συμμετοχῆς τους. Τὸ μοναδικὸ ζήτημα ποὺ στὴν πραγματικότητα ἀπασχολοῦσε τὴν Ρωσία, ἦταν τὸ Οὐκρανικὸ, ἐνῶ οἱ στενοὶ σύμβουλοι ἢ συνεργάτες τοῦ πατριάρχου Ρωσίας δὲν μπορούσαν νὰ ἀποσυνδεθοῦν ἀπὸ τὸ ἐνδιάθετο σύνδρομο τῆς ἀπαξιωμένης πλέον ἀντιθεσμικῆς θεολογίας τῶν σλαβόφιλων θεολόγων, στὴν ὁποία εἶναι δυσδιάκριτα τὰ ὄρια μεταξὺ τῆς ἰδεοληπτικῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας.⁵⁴

Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ Σύνοδος αὐτὴ ὑπῆρξε γεγονός κεφαλαιώδους σημασίας εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἁγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Οἱ χρόνοι καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν θὰ ἀποδώσουν εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν ποὺ τῆς ἀνήκουν καὶ θὰ λάβῃ

---

49. Ἀπὸ τὶς τοποθετήσεις καὶ τὴν στάση συγκεκριμένων Ἐκκλησιῶν διαφαίνεται ἡ ἐπιθυμία τους νὰ μὴν συγκληθεῖ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, γιὰ αὐτὸ καὶ προσπάθησαν ἐν τέλει νὰ τὴν ἀκυρώσουν. Οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς μάλιστα, ἀνακοίνωσαν τὴ μὴ συμμετοχῆς τους μιὰ ἐβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὴ σύγκλησίν της. Εἶχαν συμφωνήσει στὴν Ἱερὰ Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, (Σαμπεζύ, 21 μὲ 26 Ἰανουαρίου 2016) καὶ εἶχαν ὑπογράψει ὅλα τὰ κείμενα τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς Συνόδου, ἐνῶ εἶχαν ἀνακοινώσει καὶ τὴ σύνθεση τῶν ἀντιπροσωπειῶν τους στὴ Σύνοδο (Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 8).

50. Πρβλ. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 166.

51. Χρυσόστομος Μεσσηνίας, *Ἡ Ἁγία καὶ Μ. Σύνοδος*, σ. 158-159.

52. Πρβλ. Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 7-8.

53. Βλ. Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 8.

54. Φειδᾶς, *Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος*, σ. 183.

αὕτη τὴν θέσιν της εἰς τὴν συνοδικὴν διαδρομὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων.⁵⁵

---

55. Κωνσταντῖνος Δεληκωσταντής (ἐκδ.), *Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Πατριαρχικὸς Λόγος περὶ τὴν Αγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον*, Ἀθῆναι, 2017 (Ἀδελφότης Ὀφφικιαλίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Παναγία ἢ Παμμακάριστος»), σ. 85.